ISSN:3030-332X
Impact factor: 9,493
International journal of scientific researchers

AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASH VA ISHSIZLIKNI KAMAYTIRISH MUAMMOLARI (Samarqand shahri misolida)

Ashurova Oltin Yuldashevna
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti katta o'qituvchisi

Omonov Sardor
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20363669

Annotatsiya. Mazkur maqolada Samarqand shahri misolida aholi bandligini ta'minlash va ishsizlikni kamaytirish muammolari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqot davomida mehnat bozori holati, yoshlar va xotin-qizlar bandligi, norasmiy bandlikning iqtisodiy oqibatlari hamda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning bandlikni oshirishdagi o'rni o'rganilgan. Shuningdek, mehnat bozorida raqamli texnologiyalarni joriy etish, kasb-hunarga o'qitish tizimini rivojlantirish va investitsiya muhitini yaxshilash orqali ishsizlikni kamaytirish istiqbollari asoslab berilgan.
Kalit so'zlar: aholi bandligi, ishsizlik, mehnat bozori, Samarqand shahri, yoshlar bandligi, norasmiy bandlik, tadbirkorlik, raqamli iqtisodiyot, xizmat ko'rsatish sohasi, investitsiya.

Аннотация. В данной статье на примере города Самарканда проведён научный анализ проблем обеспечения занятости населения и сокращения безработицы. В ходе исследования были изучены состояние рынка труда, занятость молодёжи и женщин, экономические последствия неформальной занятости, а также роль малого бизнеса и частного предпринимательства в повышении занятости населения. Кроме того, обоснованы перспективы сокращения безработицы посредством внедрения цифровых технологий на рынке труда, развития системы профессионального образования и улучшения инвестиционной среды.
Ключевые слова: занятость населения, безработица, рынок труда, город Самарканд, занятость молодёжи, неформальная занятость, предпринимательство, цифровая экономика, сфера услуг, инвестиции.

Abstract. This article provides a scientific analysis of the problems of ensuring employment and reducing unemployment based on the example of Samarkand city. The study examines the current state of the labor market, youth and women's employment, the economic consequences of informal employment, and the role of small business and private entrepreneurship in increasing employment. In addition, the prospects for reducing unemployment through the introduction of digital technologies in the labor market, the development of vocational education systems, and the improvement of the investment environment are substantiated.
Keywords: employment, unemployment, labor market, Samarkand city, youth employment, informal employment, entrepreneurship, digital economy, service sector, investment.

KIRISH

Bugungi global iqtisodiy sharoitda aholi bandligini ta'minlash va ishsizlikni kamaytirish har qanday davlat ijtimoiy-iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, bozor iqtisodiyoti munosabatlarini chuqurlashtirish, raqamli iqtisodiyotni joriy etish, mehnat bozorida raqobat muhitini kuchaytirish va demografik o'sish jarayonlari aholi bandligi sohasida yangi yondashuvlarni talab etmoqda. O'zbekiston Respublikasida ham aholi turmush darajasini oshirish, kambag'allikni qisqartirish, yoshlar va xotin-qizlar bandligini ta'minlash davlat siyosatining muhim qismiga aylangan. Samarqand shahri mamlakatning yirik iqtisodiy, madaniy va turistik markazlaridan biri bo'lib, uning mehnat bozorida yuz berayotgan o'zgarishlar butun respublika iqtisodiyoti uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Shaharda aholi sonining tez o'sishi, ichki migratsiyaning kuchayishi, xizmat ko'rsatish sohasining kengayishi hamda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishi mehnat bozoriga sezilarli ta'sir

ko‘rsatmoqda. Shu bilan birga, yoshlar ishsizligi, norasmiy bandlik, malaka va mehnat bozori talablari o‘rtasidagi nomutanosiblik kabi muammolar saqlanib qolmoqda.

O‘zbekiston Respublikasining “Aholini ish bilan ta’minlash to‘g‘risida”gi Qonuni, “Kambag‘allikni qisqartirish va bandlikni ta’minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Prezident farmonlari hamda davlat dasturlari mehnat bozorini tartibga solishning huquqiy asosini tashkil etadi. So‘nggi yillarda mamlakatda “Yoshlar daftari”, “Ayollar daftari”, “Temir daftar” kabi mexanizmlar orqali aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini ish bilan ta’minlash bo‘yicha keng ko‘lamli ishlar amalga oshirildi. Shu nuqtayi nazardan, Samarqand shahri misolida aholi bandligini ta’minlash va ishsizlikni kamaytirish muammolarini chuqur tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish bo‘yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqish dolzarb ahamiyatga ega.

ASOSIY QISM

Aholi bandligi mamlakat iqtisodiy rivojlanishining muhim ko‘rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Bandlik iqtisodiy faol aholining mehnat jarayonida ishtirok etish darajasini ifodalaydi. Iqtisodiy adabiyotlarda bandlik faqat ish o‘rinlarining mavjudligi bilan emas, balki aholining munosib mehnat sharoiti, barqaror daromad va ijtimoiy himoya bilan ta’minlanganligi orqali ham baholanadi. Zamonaviy iqtisodiy nazariyalarda ishsizlik tabiiy va majburiy ishsizlikka ajratiladi. Tabiiy ishsizlik mehnat bozoridagi doimiy harakat natijasida yuzaga kelsa, majburiy ishsizlik iqtisodiy inqirozlar, investitsiya faolligining pasayishi yoki tarkibiy o‘zgarishlar natijasida kelib chiqadi. O‘zbekiston sharoitida esa demografik omillar ham ishsizlik darajasiga kuchli ta’sir ko‘rsatmoqda. Chunki mehnat bozoriga har yili yuz minglab yoshlar kirib kelmoqda.

Samarqand shahrida aholi sonining o‘sishi mehnat resurslari hajmini kengaytirmoqda. Bu esa yangi ish o‘rinlari yaratishni taqozo etmoqda. Biroq iqtisodiyot tarmoqlarida mehnat unumdorligining yetarli darajada emasligi va ishlab chiqarish quvvatlarining cheklanganligi ayrim hollarda ishsizlik darajasining saqlanib qolishiga sabab bo‘lmoqda.

Samarqand shahri respublikadagi yirik iqtisodiy markazlardan biri bo‘lib, sanoat, turizm, xizmat ko‘rsatish va savdo sohalari rivojlangan hudud hisoblanadi. Keyingi yillarda shaharda ko‘plab investitsiya loyihalari amalga oshirildi, yangi ishlab chiqarish korxonalari tashkil etildi va turizm infratuzilmasi kengaytirildi. Bu jarayonlar aholi bandligini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, Samarqand viloyati aholisi soni yil sayin oshib bormoqda. Ayniqsa, mehnatga layoqatli aholi ulushining yuqoriligi mehnat bozoriga bosimni kuchaytirmoqda. Shaharda xizmat ko‘rsatish sohasida ish bilan band aholi ulushi yuqori bo‘lib, savdo, umumiy ovqatlanish, transport va turizm sohalarida mehnat qilayotganlar soni ko‘paymoqda.

Shu bilan birga, norasmiy bandlik muammosi ham dolzarbligicha qolmoqda. Ayrim fuqarolar rasmiy mehnat shartnomasisiz faoliyat yuritmoqda. Bu esa ularning ijtimoiy himoyasi va pensiya ta’minotiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Norasmiy sektorda ishlayotgan aholining asosiy qismi savdo, qurilish va maishiy xizmat sohalariga to‘g‘ri keladi. Samarqand shahrida yoshlar ishsizligi ham muhim muammolardan biri hisoblanadi. Oliy va o‘rta maxsus ta’lim muassasalarini bitirayotgan yoshlarning mehnat bozori talablariga to‘liq moslasha olmayotgani ishsizlikka sabab bo‘lmoqda. Ayrim hollarda ta’lim muassasalarida berilayotgan nazariy bilimlar amaliyot talablariga mos kelmaydi. Bu esa bitiruvchilarning raqobatbardoshligini pasaytiradi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik aholi bandligini ta’minlashning muhim manbalaridan biri hisoblanadi. Samarqand shahrida ham so‘nggi yillarda mazkur sohani qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha keng imkoniyatlar yaratildi. Imtiyozli kreditlar, soliq yengilliklari va davlat subsidiyalari orqali tadbirkorlik subyektlari soni ortib bormoqda. Ayniqsa, oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish aholi daromadlarini oshirish va ishsizlikni kamaytirishda muhim ahamiyatga ega. Hunarmandchilik, milliy mahsulotlar ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish va kichik ishlab chiqarish korxonalari ko‘plab fuqarolar uchun daromad manbai bo‘lib xizmat qilmoqda.

Samarqand shahri turizm markazi sifatida ham katta imkoniyatlarga ega. Turizm sohasida mehmonxona xizmati, gidlik, transport, milliy hunarmandchilik va umumiy ovqatlanish kabi yo‘nalishlarda minglab ish o‘rinlari yaratilmoqda. Xususan, tarixiy obidalar atrofida tashkil etilayotgan turistik xizmatlar aholi bandligini ta’minlashga ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Biroq tadbirkorlik

subyektlarining moliyaviy resurslarga yetarlicha ega emasligi, infratuzilma muammolari va bozor raqobatining kuchayishi ayrim hollarda kichik biznes rivojlanishiga to‘sqinlik qilmoqda. Shuningdek, yangi tashkil etilgan korxonalarning ma’lum qismi faoliyatini uzoq muddat davom ettira olmayotgani ham kuzatilmoqda.

Ishsizlik nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy muammo ham hisoblanadi. Ishsizlik darajasining yuqoriligi aholi daromadlarining kamayishiga, turmush darajasining pasayishiga va kambag‘allikning ortishiga sabab bo‘ladi. Ayniqsa, yoshlar o‘rtasida ishsizlikning kuchayishi ijtimoiy beqarorlik xavfini yuzaga keltiradi. Samarqand shahrida mehnat migratsiyasiga chiqib ketayotgan aholi soni ham muayyan darajada ishsizlik bilan bog‘liq. Ayrim fuqarolar yuqori daromad topish maqsadida xorijga ishlash uchun ketmoqda. Bu esa mahalliy mehnat bozorida malakali kadrlar yetishmasligiga olib kelishi mumkin. Ishsizlik oilaviy munosabatlarga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Doimiy daromad manbaining yo‘qligi ijtimoiy muammolarning kuchayishiga sabab bo‘ladi. Shu bois ishsizlikni kamaytirish davlat ijtimoiy siyosatining muhim vazifasi hisoblanadi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida mehnat bozori ham transformatsiyaga uchramoqda. Samarqand shahrida axborot texnologiyalari sohasining rivojlanishi yangi kasb va mutaxassisliklarni yuzaga keltirmoqda. Onlayn xizmatlar, frilans faoliyati, elektron tijorat va IT sohasidagi ish o‘rinlari aholi bandligini ta’minlashning yangi yo‘nalishlaridan biriga aylanmoqda. Ayniqsa, yoshlar o‘rtasida dasturlash, grafik dizayn, tarjima, onlayn ta’lim va marketing sohalariga qiziqish ortib bormoqda. Bu esa mehnat bozoridagi raqobatbardoshlikni oshirish imkonini bermoqda. Biroq raqamli ko‘nikmalarning yetarli emasligi ayrim aholi qatlamlarining yangi iqtisodiy imkoniyatlardan to‘liq foydalana olmasligiga sabab bo‘lmoqda. Shu nuqtayi nazardan, aholini zamonaviy kasblarga o‘qitish, qisqa muddatli o‘quv kurslarini tashkil etish va IT sohasida ta’lim imkoniyatlarini kengaytirish muhim ahamiyatga ega.

O‘zbekistonda aholi bandligini ta’minlash bo‘yicha keng qamrovli davlat siyosati amalga oshirilmoqda. Davlat dasturlari doirasida yangi ish o‘rinlari yaratish, kasb-hunarga o‘qitish va tadbirkorlikni rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Samarqand shahrida “Monomarkaz”lar faoliyati aholini zamonaviy kasblarga o‘qitishda muhim rol o‘ynamoqda. Qurilish, tikuvchilik, xizmat ko‘rsatish, axborot texnologiyalari va boshqa yo‘nalishlarda tashkil etilayotgan kurslar ishsiz fuqarolarning mehnat bozoriga moslashishiga yordam bermoqda. Bundan tashqari, davlat tomonidan yoshlar tadbirkorligini qo‘llab-quvvatlash, imtiyozli kreditlar ajratish va startap loyihalarni moliyalashtirish choralari amalga oshirilmoqda. Bu esa yangi ish o‘rinlari yaratilishiga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, mehnat bozori infratuzilmasini takomillashtirish, bo‘sh ish o‘rinlari haqida axborot tizimlarini rivojlantirish va ish beruvchilar bilan ta’lim muassasalari o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish zarur.

Samarqand shahrida ishsizlikni kamaytirish uchun kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish talab etiladi. Avvalo, iqtisodiyotning yuqori qo‘shilgan qiymat yaratuvchi tarmoqlarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Sanoat, turizm, logistika va raqamli xizmatlar sohasida yangi investitsiya loyihalarini amalga oshirish orqali qo‘shimcha ish o‘rinlari yaratish mumkin. Ta’lim tizimini mehnat bozori talablariga moslashtirish ham muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Oliy ta’lim muassasalari va ish beruvchilar o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish orqali amaliyotga yo‘naltirilgan ta’lim tizimini rivojlantirish lozim. Xotin-qizlar bandligini ta’minlash maqsadida masofaviy ish imkoniyatlarini kengaytirish, oilaviy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash va mikrokreditlash tizimini rivojlantirish zarur. Shuningdek, nogironligi bo‘lgan shaxslarni mehnat bozoriga jalb qilish bo‘yicha maxsus dasturlarni amalga oshirish ham ahamiyatlidir. Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini qayta ishlash, eksportbop mahsulotlar ishlab chiqarish va mahalliy resurslardan samarali foydalanish ham yangi ish o‘rinlari yaratishga xizmat qiladi.

XULOSA

Samarqand shahri misolida aholi bandligini ta’minlash va ishsizlikni kamaytirish masalasi mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining muhim yo‘nalishlaridan biri ekanligi namoyon bo‘lmoqda. Shaharda iqtisodiy faollikning o‘sishi, turizm va xizmat ko‘rsatish sohalarining rivojlanishi aholi bandligini ta’minlashda muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, yoshlar ishsizligi, norasmiy bandlik, mehnat bozori va ta’lim tizimi o‘rtasidagi nomutanosiblik kabi muammolar saqlanib

qolmoqda. Bu muammolarni hal etish uchun mehnat bozorini modernizatsiya qilish, raqamli iqtisodiyot imkoniyatlaridan keng foydalanish va tadbirkorlik muhitini yaxshilash zarur.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish, aholini zamonaviy kasblarga o‘qitish, investitsiya muhitini yaxshilash va ijtimoiy himoya mexanizmlarini kuchaytirish ishsizlikni kamaytirishning muhim omillari hisoblanadi. Samarqand shahrida aholi bandligini ta’minlashga qaratilgan chora-tadbirlarni izchil amalga oshirish nafaqat iqtisodiy o‘sishni ta’minlaydi, balki aholi turmush darajasini oshirish, kambag‘allikni qisqartirish va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga ham xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2020). Kambag‘allikni qisqartirish va bandlik siyosatini yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi Farmon. Toshkent.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022). 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risidagi Farmon. Toshkent.
3. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi. (2020). Aholini ish bilan ta’minlash to‘g‘risidagi Qonun. Toshkent.
4. O‘zbekiston Respublikasi Kambag‘allikni qisqartirish va bandlik vazirligi. (2024). Bandlik va mehnat bozori ko‘rsatkichlari bo‘yicha statistik ma’lumotlar. Toshkent.
5. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. (2024). Samarqand viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy holati. Toshkent.
6. Abdullayev, Y. (2021). Mehnat iqtisodiyoti. Toshkent: Iqtisod-Moliya.
7. Vahobov, A., & Jo‘rayev, T. (2020). Iqtisodiy nazariya. Toshkent: Sharq.
8. Qosimova, M. (2022). Aholi bandligini ta’minlashning zamonaviy mexanizmlari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 4(2), 45–53.
9. Rasulov, A. (2021). Yoshlar bandligini oshirishning ustuvor yo‘nalishlari. Biznes-ekspert, 6(3), 28–34.
10. Ergashev, B. (2023). O‘zbekistonda norasmiy bandlikni qisqartirish masalalari. Moliya va bank ishi, 5(1), 61–69.